
El moviment codificador de mitjan segle XIX: la defensa del dret propi des de Barcelona

Lidia Arnau i Raventós*

Introducció. El dret civil català després del decret de Nova Planta

A mitjan segle XIX, la situació del dret civil català era quelcom més que decebedora. La situació social i econòmica venia condicionada per la fi de l'anomenada Guerra dels Matiners (1846-1849), que representà un episodi més entre els qui donaven suport a les aspiracions carlines i els qui es decantaven per l'estabilitat i el centralisme del sistema moderat. La confusió i la lluita polítiques determinaven l'estat econòmic i social del moment, que es caracteritzava, en concret, per una indústria ofegada que veia cada vegada més difícil donar sortida a la seva producció; per una classe obrera que, per l'anterior, experimentava un creixement accelerat del seu índex d'atur; per un sector agrari mig escanyat pels impostos territorials...; en definitiva, per una situació de conflicte i descontentament socials. A tot això, òbviament, calia sumar-hi una política centralista i castellanitzant que desconeixia en tot moment la realitat social i econòmica dels diferents territoris que integraven el país i, concretament, del català.¹

L'esdeveniment històric que en dóna l'explicació és prou conegut. Des del 16 de gener de 1716, data en què fou dictat el decret de Nova Planta, l'ordre de fonts del dret fixat a la Constitució única «Del dret se a de seguir en daclarar las causas», dictada per Felip III el 1599,² es veu alterat: l'autoritat reial passa a

* Professora Lector de Dret Civil de la Universitat de Barcelona.

1. Vegeu Jaume SOBREQÜÉS i CALLICÓ (dir.), *Història de Catalunya del segle XVII fins als nostres dies. Continuació de la Història Nacional de Catalunya d'Antoni Rovira i Virgili*, Bilbao, Editorial Gran Enciclopèdia, 1981, pàg. 120 i seg.; Josep FONTANA, *La fi de l'Antic Règim i la industrialització (1787-1868)*, Barcelona, Edicions 62, 1988 (*Història de Catalunya*, vol. V), pàg. 307 i seg.
2. Vegeu la Constitució única del Títol XXX del Llibre I del Volum I, «Del dret se a de seguir en daclarar las causas», dins *Constitutions y altres drets de Catalunya compilats en virtut del capítol de cort LXXXII. De las Corts per la S. C. y R. Majestat del Rey Don Philip II Nostre Senyor celebradas en la ciutat de Barcelona Any MDCCII*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1995 (Textos Jurídics Catalans; Lleis i Costums IV/2).

ocupar-ne el primer lloc, i les Constitucions de Catalunya, que s'entenen establertes de bell nou, es declaren d'aplicació supletòria.³ L'aplicació del dret s'encomana a tribunals organitzats i, a més, el dret català es veu foragitat de tot estudi científic.⁴ És precisament aquest darrer aspecte el que, amb el pas dels anys, comença a experimentar una lleugera revifalla que, a la primera meitat del segle XIX, ja és apreciable. En són exponents, entre d'altres: la primera edició, el 1832, del tom I de la *Traducción al castellano de los Usages y demás derechos de Cataluña que no están derogados o no son notoriamente inútiles, con indicación del contenido de éstos y de las disposiciones por las que han venido a serlo, ilustrada con notas sacadas de los más clásicos autores del Principado*, de Pere Nolasc Vives i Cebrià;⁵ l'aparició d'obres, sorgides generalment de l'àmbit universitari, en les quals es fa expressa menció al dret propi de Catalunya;⁶ la creació, el 1840, de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya;⁷ i, en fi, no poques manifestacions que permeten anticipar que el procés de codificació no serà pacífic i consensuat. Manuel Duran i Bas fa referència a aquest període i parla de «renaixement».⁸

3. El decret de *Nueva Planta de la Real Audiencia del Principado de Cataluña establecida por S. M. con decreto de 16 de enero de 1716* establí, al seu apartat 56è, el que segueix: «En todo lo demás que no está prevenido en los capítulos antecedentes de este decreto, mando se observen las constituciones que antes había en Cataluña, entendiéndose que son establecidas de nuevo por este decreto y que tienen la misma fuerza y vigor que lo individualmente mandado por él».
4. Vegeu, sobre aquesta qüestió, *El Dret Català i la Codificació* (report presentat al Consell Permanent de la Mancomunitat de Catalunya), Barcelona, 1919, pàg. 24-31 i 70-73. Pot consultar-se també Ramon COLL I RODÉS, «La restauració del Dret català», *Revista Jurídica de Catalunya*, 38, gener-febrer-març de 1932, pàg. 21-23 (discurs llegit com a President de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació, el dia 16 de gener de 1932); Ferran BADOSA I COLL, «L'àmbit del dret civil català», dins *II Jornades de Dret Català a Tossa, celebrades els dies 29 i 30 de setembre i 1 i 2 d'octubre de 1982*, materials mecanografiats, pàg. 5-8.
5. El 1833, el 1834 i el 1835 s'editaren els toms II, III i IV de l'obra, respectivament. I no fou fins al 1838 que es féu la primera edició de l'índex. Vegeu, sobre la qüestió, Joan EGEA I FERNÁNDEZ, «Estudi Introductori», dins Pedro Nolasco VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano de los Usages...*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1989, pàg. 48 i seg. (Textos Jurídics Catalans. Escriptors, volum I).
6. Entre altres, Ramon MARTÍ DE EIXALÀ, *Tratado elemental del Derecho civil Romano y Español*, Barcelona, Imprenta de Joaquín Verdaguer, 1838; J. A. ELÍAS i Esteban FERRATER, *Manual de Derecho civil vigente en Cataluña o sea resumen ordenado de las disposiciones del Derecho real posteriores al Decreto llamado de Nueva Planta y de las anteriores así del Derecho municipal, como del canónico y romano aplicable a nuestras costumbres*, Barcelona, Imprenta del Constitucional, 1842 (1a ed.); F. PERMANYER i Ignacio SANPONS Y BARBA, *Código Civil español. Redactado á la vista de los diferentes cuerpos de derecho, y demás leyes, decretos y reales órdenes que se han publicado en España hasta el día* (inclou un «Apéndice del derecho particular de Cataluña»), Barcelona, 1843. Hom pot consultar també el llistat bibliogràfic que proporciona Guillermo M. DE BROCA Y DE MONTAGUT, *Historia del Derecho de Cataluña, especialmente del Civil, y Exposición de las Instituciones del Derecho civil del mismo territorio en relación con el Código civil de España y la jurisprudencia*, Barcelona, Herederos de Juan Gili, 1918, vol. I, pàg. 459.
7. Laureà PAGAROLAS I SABATÉ, *Història de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya*, Barcelona, Acadèmia de Jurisprudència i Legislació, 2000.
8. Manuel DURAN I BAS, «La Escuela Jurídica Catalana», dins *Escritos del excmo. Señor D. Manuel Durán y Bas*, Barcelona, Juan Oliveres, 1888, pàg. 356.

Amb la creació de la primera Comissió General de Codis, el 1843, es deixaren enrere molts intents, tots fallits, de redactar un Codi Civil. A aquests efectes, s'havien nomenat diferents comissions (així, respectivament, per decrets de 22 d'agost de 1820, de 9 de maig de 1833, de 29 de gener de 1834 i de 6 de juny de 1841).⁹ El 1836 se'n preparà un Projecte. La Comissió encarregada de la seva redacció era integrada pels senyors José Ayuso y Navarro, Eugenio de Tapia i Ramon Cobo de la Torre, substituït per Joaquín Francisco Pacheco, després per José María Claros i, finalment, per Tomás María Vizmanos.¹⁰ Pel que fa al contingut del text, interessa destacar que es proposava una llegítima equivalent a dues terceres parts del cabal hereditari, per al cas d'haver-hi un sol descendent, i s'arribava a les quatre cinquenes parts si hi concorrien dos o més fills.¹¹ Es prohibia la constitució futura de drets d'emfiteusi i, respecte dels ja constituïts, es reduïa el lluíme.¹² Entre les reaccions que es desencadenaren a Catalunya amb motiu de l'aparició del Projecte de Codi Civil de 1836, mereix mencionar-se l'acord de la Junta de Govern del Col·legi d'Advocats de Barcelona, d'1 de juliol de 1834, a iniciativa del tresorer, Joaquim Palaudàries, i relatiu al nomenament d'una comissió encarregada de redactar una memòria «en la que, clara y suscintamente, se indicasen los puntos particulares del derecho municipal que a toda costa convenga sostener y conservar».¹³ A Catalunya, emperò, també hi havia qui es declarava obertament partidari de la codificació.¹⁴

En aquest context, després de la fallida del projecte de Codi Civil de 1836, irromp el projecte de Bravo Murillo, un text amb què els moderats pretenen satisfer el seu afany codificador sota el baluard de la unitat i la uniformitat legislatives inspirades pel dret històric castellà.

9. Hom pot consultar sobre aquest particular Pedro GÓMEZ DE LA SERNA, «Legislación novísima. Artículo 1º. Estado de la Codificación al terminar el reinado de Isabel II», *Revista General de Legislación y Jurisprudencia* (Madrid), XXXIX (1871), pàg. 290-291; J. TORRES MENA, «Memorial ajustado en el pleito sobre la Codificación, que se eleva al Tribunal-Decanato del Ilustre Colegio de Abogados de Madrid», *Revista General de Legislación y Jurisprudencia* (Madrid), XLVI (1875), pàg. 83-85.
10. Juan Francisco LASSO GAITE, *Crónica de la Codificación Española. 4. Codificación Civil (Génesis e historia del Código)*, Madrid, Ministerio de Justicia, Comisión General de Codificación, vol. I, pàg. 108.
11. Articles 2.262, 2.263, 2.264 i 2.317 del Projecte. LASSO, *Crónica de la Codificación...*, vol. I, pàg. 147, i vol. II, pàg. 128.
12. Articles 1.287, 1.296 i 1.326. LASSO, *Crónica de la Codificación...*, vol. I, pàg. 136, i vol. II, pàg. 108 i 109.
13. Pablo SALVADOR CODERCH, *La Compilación y su historia. Estudios sobre la codificación y la interpretación de las leyes*, Barcelona, Bosch, 1985, pàg. 44 i seg. La citació procedeix de: Enric JARDÍ, *Història del Col·legi d'Advocats de Barcelona*, Barcelona, Col·legi d'Advocats de Barcelona, 1989, pàg. 16-17.
14. Així es reconeix a Guillermo M. DE BROCA Y DE MONTAGUT, *Historia del Derecho...*, pàg. 443, n. 5. Es refereix també a aquesta qüestió Antoni MIRAMBELL I ABANCÓ, «Escoles jurídiques catalanes i Codificació», dins *V Jornades de Dret Civil Català a Tossa. Cent Anys de Codi Civil des de Catalunya. Tossa de Mar, dies 27 a 30 de setembre de 1988*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1990, pàg. 77-78.

La forma del Projecte de Codi Civil de 1851: la “unitat” com a pretext de la “uniformitat” legislativa

El Projecte de Codi Civil de 1851 s'elaborà a l'empara del principi de codificació unitària o única que imposava el text constitucional; calia que la Monarquia es regís per un mateix Codi civil, criminal i de comerç.¹⁵ Sota l'aixopluc d'aquest imperatiu constitucional, es pretengué uniformitzar la regulació de les institucions civils imposant unes mateixes normes per tot el territori, derogant formalment i materialment els eventuais drets territorials històrics en aquell moment vigents.

Temps abans, el 16 de setembre de 1843, a la Comissió General de Codificació, es constitueix una Ponència a la qual s'encomana la fixació de les *Bases Generales* de la Codificació. A les Bases 2a i 3a es deia: «2ª Con arreglo a su artículo cuarto –de la Constitución– no se reconocerá en los Códigos fuero alguno especial, sino por razón de las cosas o materias, estableciéndose uno solo para todos los españoles en los juicios civiles y criminales. 3º El Código Civil abrazará las disposiciones convenientes para que en la aplicación de él a las provincias que tengan legislaciones especiales, no se perjudiquen los derechos adquiridos, ni aun las esperanzas creadas por las mismas legislaciones». A l'exposició que precedia les dites Bases, la Comissió es pronunciava en els termes següents: «La Comisión de Códigos, deseando ajustarse a las miras del Gobierno ha creído indispensable consultarle sobre algunos puntos de harta gravedad [...]. Terminada la lucha dinástica con el Convenio de Vergara, y la política con el establecimiento de la nueva Constitución, sólo resta consolidar las instituciones políticas y los intereses por ellas creados, haciendo experimentar a los españoles las consecuencias prácticas de esa Constitución [...]. La uniformidad de fueros y de Códigos es uno de esos principios y lo reclamaba imperiosamente la más pronta y expedita administración de justicia [...]. La unidad de Códigos también exige que desaparezca la monstruosa variedad que hoy se observa en el Derecho privado de las diversas provincias que componen la Monarquía». ¹⁶ D'acord amb aquests imperatius l'art. 1.922 del Projecte disposava: «Quedan derogados todos los fueros, leyes, usos y costumbres anteriores a la promulgación de este Código, en todas las materias que son objeto del mismo; y no tendrán fuerza de ley, aunque no sean contrarias a las disposiciones del presente Código».

15. Així ho establia l'art. 4 de la Constitució del 1845, com ja ho havia fet el també art. 4 de la Constitució del 1837. A ambdós els havia precedit l'art. 258 de la Constitució de Cadis de 1812, segons el qual: «El Código civil y criminal y el de Comercio serán unos mismos para toda la Monarquía, sin perjuicio de las variaciones que por particulares circunstancias podrán hacer las Cortes».

16. LASSO, *Crónica de la Codificación...*, pàg. 155, n. 10. Al marge de les dites Bases Generals, el 17 de desembre de 1843 la Comissió aprovà les Bases del Codi Civil, que foren presentades al govern el 7 de març de 1844. Pablo Salvador Coderch les caracteritza per la seva indefinició per tal com, per exemple, en relació amb la llegítima dels descendents, a la base 35 només es preveia el seu reconeixement així com el d'una porció disponible en concepte de millora i el d'una altra de declarada com de lliure disposició del causant. No es fixaven, però, percentatges concrets que permetessin anticipar quins límits es pretenien imposar a la llibertat de testar (vegeu *La Compilación...*, pàg. 21-22). Res no es deia, en especial, en matèria de censos i de rabassa morta. Hom pot consultar el text íntegre de les dites Bases a LASSO, *Crónica de la Codificación...*, vol. II, pàg. 163 a 165.

Com és sabut, als efectes de copsar l'opinió que mereixia el Projecte, per reial ordre de 12 de juny de 1851 s'ordenà publicar el seu text a la revista jurídica *El Derecho Moderno. Revista de Jurisprudencia y Administración* i es convidà a tots els interessats a formular les observacions que consideressin convenients. Del text de la reial ordre es desprèn que ja s'anticipaven els problemes que podia comportar la uniformitat legislativa. Així, al segon considerant de l'ordre, hom podia llegir: «Que la existencia de fueros y legislaciones especiales, usos y costumbres varias y complicadas, no sólo en determinados territorios de la Monarquía, que en otro tiempo formaron Estados independientes, sino también hasta en no pocos pueblos pertenecientes a provincias en que, por lo general, se observan los Códigos de Castilla, aumenta considerablemente las dificultades y obstáculos que siempre ofrece la publicación y ejecución de todo Código general».¹⁷

A Catalunya, la reacció clarament contrària al Projecte no es va fer esperar. De fet, les veus contràries a la proposada uniformitat de regulació ja es deixaren sentir dins la mateixa Comissió. Així, en Domingo María Vila, vocal de la dita Comissió, en el discurs pronunciat el dia 20 de setembre de 1843 amb motiu de la discussió de les *Bases Generales*.¹⁸ I el motiu de la seva disconformitat no va ser pas altre que l'agressió de la que esdevenien objecte tres institucions regulades al dret històric català: la llegítima, l'emfiteusi i la rabassa morta.¹⁹ En aquest context, sorgiren a la llum un seguit d'articles periodístics, signats per personatges insignes de l'època que van recórrer a la paraula escrita per manifestar, de forma pública, l'opinió que els mereixia el Projecte del 1851. La premsa esdevingué, així, una plataforma de reivindicació i denúncia per part d'alguns dels que s'oposaven al text.

És d'interès remarcar, com ja ha fet la doctrina,²⁰ que a Catalunya no s'alçà un moviment en contra de la codificació concebuda com a instrument o eina d'articulació de les relacions socials, sinó que simplement es reaccionà davant l'afany uniformista dels moderats, altrament dit, davant el gratuït propòsit de sotmetre

17. Vegeu la transcripció de la reial ordre a Florencio GARCÍA GOYENA, *Concordancias, Motivos y Comentarios del Código Civil Español*, Madrid, Imprenta de la Sociedad Tipográfico-Editorial, 1852, t. I. També es reproduïx el seu contingut a J. BONET CORREA i A. D'ORS, «En el centenario del Proyecto isabelino de Código civil», *Información jurídica* (Madrid), 96, pàg. 484-485.

18. Vegeu la reproducció parcial d'aquest discurs a *El Faro Nacional*, 1852, pàg. 401-408. Sobre la posició de Vila: LASSO, *Crónica de la Codificación...*, pàg. 299; i Antoni MIRAMBELL ABANCÓ, «Escoles Jurídiques Catalanes...», pàg. 71 i 75.

19. Jugant amb els termes emprats pel legislador del 1851 a l'art. 1.922 del Projecte, se'ns descriu el seu fracàs a J. BONET CORREA i A. D'ORS, «En el centenario...», pàg. 485, com segueix: «Pero el problema de la diversidad, también jurídica, de los pueblos de España no toleraba aquella terapéutica a la francesa. Los fueros y costumbres que "no tenían fuerza de ley" tuvieron fuerza bastante para impedir que el flamante Código llegase a ser ley positiva». Destacant que la reacció contrària al Projecte va obeir al motiu que s'indica al text i no pas al destacat "afrancesament" del seu contingut, vegeu SALVADOR CODERCH, *La Compilación...*, pàg. 10. El mateix treball, pàg. 13, qualifica d'«agressió gratuïta» l'atac frontal que patiren les institucions catalanes amb aquell intent de codificació. Vegeu, entre altres, Joaquín DE CAMPS Y ARBOIX, *Historia del derecho catalán moderno*, Barcelona, Bosch, 1958, pàg. 86-100. Entre la doctrina més recent que tracta de la matèria, destaca Maria REPÀRAZ PADRÓS, «La crítica contemporánea al Proyecto de Código civil de 1851», *Anuario de Derecho Civil*, L, III (juliol-setembre 1997), pàg. 1.015 i seg.

20. Vegeu SALVADOR CODERCH, *La Compilación...*, pàg. 86-87.

tot el país a una llei “única” que desconeixia i derogava les particularitats del dret històric dels seus territoris.

Succeí, però, que a l'empara d'aquesta reacció antiuniformista, en determinats cercles s'arribà a qüestionar la conveniència i la idoneïtat del mètode codificador en si mateix considerat, és a dir com a tècnica de regulació social, fent abstracció de si el contingut del futur Codi havia d'imposar la uniformitat normativa a qual-sevol preu o si, pel contrari, havia de respectar les particularitats territorials.²¹

El contingut del Projecte de Codi Civil de 1851: en particular, la llegítima

S'ha dit que, fonamentalment, foren tres les institucions regulades al dret històric català que patiren l'amenaça de la seva derogació o desnaturalització: la llegítima, la rabassa morta i l'emfiteusí. Atrau el nostre interès, en aquesta ocasió, sobretot la primera.

La rabassa morta era el contracte pel qual el propietari del terreny cedia el seu ús per plantar vinyes pel temps que arribessin a durar els primers ceps i, a canvi, rebia del rabassaire una pensió en fruits o en diners. El Projecte incidí sobre una qüestió especialment polèmica al Principat, que era la relativa a la duració del contracte. S'hi establia que, a manca de regulació convencional del termini de vigència, la seva durada seria de seixanta anys. Així ho establia l'apartat 9 de l'art. 1.593 del Projecte de 1851. La mesura no agradà: no sols es considerà atemptatòria de la “jurisprudència consuetudinària” de Catalunya, sinó que, a més, es concebé com un intent de transacció entre els propietaris i els rabassaires que no féu contents ni els uns ni els altres. Aquests darrers entenien que la fixació, contractual o legal, d'un termini de vigència desnaturalitzava la institució, atès que la seva durada ja venia prefixada per la vida, incerta, dels ceps. Els propietaris, en canvi, consideraren que el legislador s'havia fixat massa poc en el dret català i que proposava una mesura insuficient per satisfer les seves aspiracions: calia restringir més la vigència del conveni. La qüestió, a manca de resolució legal, continuà essent polèmica.²²

21. Així, s'arribaren a convocar concursos que prenién com a objecte de comentari i valoració l'oportunitat de la codificació. A títol d'exemple, l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona en convocà un en el seu programa de 14 de juny de 1859. Vegeu, en relació amb aquest esdeveniment, el «Dictámen calificativo de las memorias presentadas a tenor del programa anunciado en 14 de junio de 1859, leído por el académico Don Manuel Durán i Bas». Es pot consultar al recull de la *Sesión Pública Anual de Apertura celebrada por la Academia de Jurisprudencia y Legislación de Barcelona el día 27 de noviembre de 1859*. En aquest acte també participà Estanislau Reynals i Rabassa, que llegí el treball titulat «El Derecho en nuestros días», de clar signe antiuniformista.

22. En relació amb l'anomenada “qüestió rabassaire”, vegeu Albert BALCELLS, *La cuestión agraria en Catalunya de 1860 a 1936: el problema rabassaire*, tesi doctoral (exemplar mecanografiat), Barcelona, Universitat de Barcelona, 1967, pàg. 18-22; i SALVADOR CODERCH, *La Compilación...*, pàg. 53-66, 86 i 87. També es pot consultar Jaime CARRERA PUJAL, *La economía de Cataluña en el siglo XIX*, Barcelona, Bosch, 1960, vol. II («Agricultura, artesanía e industria»), pàg. 68-71, 83, 121 i 189; M. Ángeles PÉREZ SAMPER, «La Audiencia de Cataluña y la rabassa morta en el siglo XVIII», dins *Fallstudien zur spanischen und portugiesischen Justiz*, Frankfurt, 1994, pàg. 111-147.

Pel que fa a l'emfiteusi, el Projecte senzillament n'abolia la figura. No sols es desconeixien els trets característics de la regulació catalana tradicional, com ho eren el laudemí del terç, la fadiga com a dret exclusiu del domini directe i el principi d'irredimibilitat del gravamen, sinó que, senzillament, es deia de forma expressa que no es reconeixerien altres censos que el consignatiu i el reservatiu. Així ho disposava l'art. 1.574 del Projecte, alhora que l'art. 1.563 establia un règim transitori per als censos emfiteutics preexistents. La transcendència de la reforma que pretenia instaurar el text codificat només es podia copsar després de prendre consciència del paper que jugà el contracte emfiteutic en el desenvolupament i la prosperitat del sector agrari a la Catalunya de mitjan i final del segle XVIII. Esdevingué un instrument que, si d'una banda permeté al propietari dels terrenys obtenir-ne una rendibilitat acceptable, de l'altra contribuí a la renovació social al camp amb l'aparició d'un pagès que, alhora que vassall, també se sentia i se'l considerava quasipropietari.²³ Amb tot, el govern moderat només escoltà els qui entenien que els abusos feudals havien desnaturalitzat l'antic contracte emfiteutic i optà, decididament, per sancionar la fi de la institució.

Pel demés, el Projecte de 1851 desconeixia el sistema successori català de la llegítima "curta" i pretenia imposar un règim inspirat en el dret castellà tradicional basat en la llegítima "llarga" i una millora especialment enrevessada. L'art. 642 del Projecte de Codi Civil de 1851 assenyalava: «La legítima de los hijos y descendientes será de los cuatro quintos de los bienes. Quedando un solo hijo descendiente, será de los dos tercios. La de los padres y ascendientes será de los dos tercios, siendo aquellos dos ó mas; y de la mitad, siendo uno solo. Lo dispuesto en este artículo se entiende con sujeción á lo determinado en el artículo 653». Aquest darrer precepte establia la possibilitat de gravar una part de la llegítima dels descendents amb l'usdefruit a favor del cònjuge vidu. Pel que fa a la millora, disposava l'art. 654 que: «Pueden además los padres y ascendientes disponer a favor de cualquiera de sus hijos y descendientes, hasta el duplo ó de una doble porción de la legítima correspondiente á cada uno de los primeros. Esta doble porcion se llama mejora». ²⁴ El nou text tenia com a rerefons la voluntat de

23. Vegeu SOBREQÜÉS I CALLICÓ, *Història de Catalunya...*, pàg. 491-492. Les incidències de la campanya engegada contra el Projecte de 1851 quedaren reflectides a la *Revista de Agricultura pràctica, Economía rural, horticultura y jardinería*, publicada per l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre d'ençà del 1852 i dirigida per Isidoro de Angulo. Més tard, es reimprimiren els articles signats per ell mateix. Vegeu Isidoro DE ANGULO, *Artículos del socio del Instituto Agrícola Catalán sobre la división territorial y la agricultura, acogidos y aprobados satisfactoriamente por la Junta Directiva y Comisión Científica de dicho Instituto y publicados bajo los auspicios de las mismas*, Barcelona, Imprenta de A. Brusi, 1852.

24. Sobre aquest particular, vegeu Florencio GARCÍA GOYENA, *Concordancias, Motivos...*, t. II, pàg. 325 i seg. L'Apèndix número 7 porta per títol «Legítima o reserva á favor de los descendientes legítimos» i el seu autor inicia els plantejaments amb el següent interrogant: «¿Conviene hacerla, ó más bien dejar á los padres y ascendientes en absoluta libertad para disponer y testar de sus bienes, aun a favor de estraños?». En aquest punt, l'obra de García Goyena té un valor afegit a la tantes vegades enlità importància de les observacions que s'hi contenen. Això obeeix al fet que fou ell l'encarregat de redactar la part del Projecte relativa a la successió hereditària. Ell mateix ens ho fa saber a la pàg. 93, *in fine*. Nogensmenys, criticant la redacció de l'art. 642, vegeu Francisco DE CÁRDENAS, *De los vicios y defectos más notables de la Legislación civil de España y de las reformas que para subsanarlas se proponen en el Proyecto de Código civil*, Madrid, Establecimiento tipográfico de D. Ramon Rodríguez de Rivera, editor, 1852, pàg. 59.

limitar, al màxim, el principi de la llibertat de testar; l'instrument que s'emprà fou la "porció llegítima", que es fixà en tres quartes parts del cabal hereditari i l'argument adduït no fou pas altre que la por a injustes disposicions que el causant podia fer a favor d'estranyos i en detriment dels propis fills.

Certament, les tradicions jurídiques catalana i castellana eren, en aquest punt, especialment oposades.

A Catalunya, la uniformitat territorial en la fixació de la porció legitimària arribà, el 1585, a les Corts de Montsó, quan Felip II ordenà estendre a tot el Principat el privilegi que el 1343 Pere III havia concedit a Barcelona: la reducció de la llegítima a la quarta part de l'herència. Abans de l'any 1333, als territoris catalans coexistien dos costums relatius a la porció de béns disponibles pel causant. D'acord amb la primera, d'origen romà, si el causant moria deixant un, dos, tres o quatre fills, aquests descendents tenien dret, en concepte de llegítima, a la tercera part dels béns deixats pel pare o la mare, bo i distribuïnt-se'ls per igual entre tots ells sense distinció d'edat o sexe. La segona, d'origen got, prescrivia que l'herència dels pares o els avis s'havia de dividir en quinze parts, vuit de les quals corresponien als descendents, que se les distribuïen per igual sense distinció per raó d'edat o sexe. De les set parts restants, els pares podien millorar en cinc qualsevol dels seus fills o filles, restant-ne dues de lliure disposició a favor de tercers. Respecte d'aquella millora es preveia, a més, que si només hi havia un fill o filla, el causant havia de millorar-lo, necessàriament, amb aquelles cinc parts i, pel cas de morir sense haver disposat de la millora, calia entendre que corresponia als fills per parts iguals. La llei gòtica regia als territoris de Cervera i Tarragona i la d'origen romà s'observava a la resta de territoris, a excepció de Barcelona, on, des del 1283, la llegítima era de vuit quinzenes parts de l'herència. L'any 1333, el rei Alfons III, a les Corts de Montblanc, ordenà que en aquells territoris on fins aleshores s'havia observat la llei gòtica s'apliqués la llei romana. El 1343, Pere III concedí a Barcelona el privilegi de reduir la llegítima a una quarta part de l'herència i, el 1585, com hem dit també, Felip II féu d'aquell privilegi norma general de tot el Principat.²⁵

A Castella, regia l'anomenada llegítima "llarga". D'ençà del *Fuero Juzgo*, pràcticament quedava institucionalitzada la "millora del terç" com a mecanisme per a distribuir desigualment els béns entre els fills, i la "cinquena part de lliure disposició" com a única traducció de la llibertat de testar. La resta de béns corresponien *ex lege* als hereus legitimaris.²⁶

25. Vegeu, sobre aquesta evolució, VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano de los Usages...*, pàg. 266 (Constitució 1, Títol V, Llibre VI), 267 i 268 (nota número 5 a la Constitució 2a, Títol V, Llibre IV). En relació amb el privilegi atorgat a Barcelona per Pere II, vegeu el cap. 2 del *Recognoverunt proceres*, dins *Recognoverunt Proceres: versión medieval catalana del privilegio así llamado*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1927.

26. Vegeu la Llei I, Títol V, Llibre IV del *Fuero Juzgo* (vegeu *Fuero Juzgo ó Libro de los Jueces, cotejado con los más antiguos y preciosos códices por la Real Academia española*, Madrid, 1815); Llei IX, Títol V, Llibre III del *Fuero Real* (*Fuero Real del Rey Don Alfonso el Sabio, copiado del Codice del Escorial y cotejado con varios codices de diferentes archivos por la Real Academia de Historia*, Madrid, 1836); Llei VIII, Títol XX, Llibre X de la *Novísima Recopilación* (*Novísima Recopilación de las leyes de España mandada formar por el Señor Don Carlos IV*, Madrid, BOE, 1974, t. V, llibres X, XI i XII).

Des de Catalunya, la regulació continguda al Projecte es concebé com una intolerable limitació del poder dispositiu del causant que comportaria, oberta la successió, la divisió forçosa d'una part molt important del patrimoni familiar. A més, això succeiria en un context econòmic en què moltes famílies vivien de l'agricultura o del modest negoci familiar. L'excessiva fragmentació de la terra i dels negocis era, precisament, el que es pretenia evitar amb la quarta legitimària del dret històric català, que regia amb independència del nombre de descendents.

Les mostres de disconformitat amb la regulació projectada foren moltes, i foren també diverses les plataformes des de les quals es feren sentir i les eines emprades. En són exponents, entre d'altres, els articles periodístics i les *Exposicions* dirigides al Govern en resposta a la Reial Ordre de 12 de juny de 1851.²⁷

Estanislau Reynals i Rabassa i la qüestió legitimària

Els escrits d'Estanislau Reynals i Rabassa són una bona mostra de disconformitat.²⁸ Entre els mesos de juny i novembre de 1852, publicà al *Diario de Barcelona* un total de setze articles sota el títol genèric d'*El Código Civil en proyecto*. Es tractava, concretament, dels que es relacionen tot seguit:

[Sense títol,] *El Código Civil en proyecto* (artículo I), *Diario de Barcelona*, 1852, 169 (17 de juny), pàg. 3.556-3.558.

«Leyes y costumbres», *El Código Civil en proyecto* (artículo II), *Diario de Barcelona*, 1852, 180 (28 de juny), pàg. 3.801-3.804.

«Esplicación del artículo anterior – El derecho y la percepción del derecho – Ideas sobre la codificación», *El Código Civil en proyecto* (artículo III), *Diario de Barcelona*, 1852, 191 (9 de juliol), pàg. 4.043-4.046.

«La familia catalana», *El Código Civil en proyecto* (artículo IV), *Diario de Barcelona*, 1852, 202 (20 de juliol), pàg. 4.273-4.276.

«El heredero – La madre – Los demás miembros de la familia catalana», *El Código Civil en proyecto* (artículo V), *Diario de Barcelona*, 1852, 218 (5 d'agost), pàg. 4.624-4.628.

«Las legítimas», *El Código Civil en proyecto* (artículo VI), *Diario de Barcelona*, 1852, 230 (17 d'agost), pàg. 4.880-4.882.

27. Vegeu *supra*, n. 17.

28. Estanislau Reynals i Rabassa nasqué a Calella el 26 d'octubre de 1822, en una família humil i cristiana, i morí a Barcelona l'1 de maig de 1876. Fou deixeble de Martí d'Eixalà i participà de les teories de Savigny. Impartí docència en les assignatures de Dret romà, Geografia i estadística mercantil i Dret administratiu. Fou catedràtic titular de la càtedra d'Elements de dret civil, mercantil i penal i se li confià, del 1868 al 1870, la càtedra de Legislació comparada. Al llarg de la seva vida, desenvolupà una important tasca periodística, que s'inicià escrivint, el 1849, al diari *El Locomotor*. Anys més tard, entrà a la redacció de les publicacions *El Bien Público* i el *Diario de Barcelona*. El 1859, ingressà a l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona i, el 1875, fou nomenat rector de la Universitat de Barcelona. Vegeu el recull bibliogràfic de Manuel DURAN I BAS, *Reynals y Rabassa: estudio biográfico y literario leído en la Sesión pública que celebró el día 20 de mayo de 1883 la Real Academia de Buenas Letras de esta ciudad*, Barcelona, Imprenta Barcelonesa, 1883.

«Legítimas – Explicación de la ley de Chindasvinto», *El Código Civil en proyecto* (artículo VII), *Diario de Barcelona*, 1852, 240 (27 d'agost), pàg. 5.100-5.103.

«Legítimas godas – Aspecto cristiano – Legítimas después de la reconquista – Legítimas en el siglo XVI», *El Código Civil en proyecto* (artículo VIII), *Diario de Barcelona*, 1852, 248 (4 de setembre), pàg. 5.276-5.280.

«Resumen del artículo anterior – Legítimas catalanas», *El Código Civil en proyecto* (artículo IX), *Diario de Barcelona*, 1852, 268 (24 de setembre), pàg. 5.725-5.729.

«Las legítimas catalanas – La pragmática de Pedro III», *El Código Civil en proyecto* (artículo X), *Diario de Barcelona*, 1852, 269 (25 de setembre), pàg. 5.747-5.751.

«Legítimas catalanas – La constitución de Felipe II», *El Código Civil en proyecto* (artículo XI), *Diario de Barcelona*, 1852, 282 (8 d'octubre), pàg. 6.060-6.063.

«Legítimas catalanas – La razón económica», *El Código Civil en proyecto* (artículo XII), *Diario de Barcelona*, 1852, 290 (16 d'octubre), pàg. 6.251-6.254.

«Continuación del artículo anterior – Razones morales que hicieron posible la razón económica – Conclusión de la historia de las legítimas», *El Código Civil en proyecto* (artículo XIII), *Diario de Barcelona*, 1852, 296 (22 d'octubre), pàg. 6.391-6.396.

«El artículo 595 del proyectado código – La proyectada organización de las relaciones de familia y la sucesión forzosa – Comparaciones importantes», *El Código Civil en proyecto* (artículo XIV), *Diario de Barcelona*, 1852, 313 (9 de novembre), pàg. 6.814-6.818.

«El artículo 595 del código civil proyectado – Siguen las comparaciones – Orden político – La noción del derecho en Cataluña», *El Código Civil en proyecto* (artículo XV), *Diario de Barcelona*, 1852, 323 (19 de novembre), pàg. 7.051-7.055.

«La unidad nacional; algunas reflexiones económicas – Recapitulación general y conclusión», *El Código Civil en proyecto* (artículo XVI), *Diario de Barcelona*, 1852, 327 (23 de novembre), pàg. 7.140-7.144.

Amb caràcter general, se'ns ofereix un discurs que parla de la “necessitat” i la “conveniència” de promulgar un Codi Civil, “únic i uniforme”, per a tota la nació;²⁹ en particular, i per al cas de “convenir” o “imposar-se” aquella uniformitat legislativa, l'autor es planteja quins paràmetres cal atendre a l'hora de fixar l'àmbit de la “llibertat de testar”. De fet, a la qüestió del “reconeixement del dret de llegítima” i, en el seu cas, a la “determinació de la porció legitimària”,

29. Així, al segon paràgraf de l'article I se'ns diu: «Hé aquí pues que hemos determinado los límites de nuestro trabajo: principalmente queremos fijarnos en la parte del Código civil que tiene relación con la legislación catalana. Queremos examinar lo que significa la unidad de legislación en un país y si [per raó d'impremta es diu, erròniament: sin] ella es necesaria y si siéndolo debían prevalecer en el proyecto de código los principios de la legislación de Castilla sobre los de Cataluña ó los de ésta sobre los de aquélla; lo demás no pertenece al dominio de la prensa periódica; pertenece á la ciencia; lo reclaman los tratados y comentarios».

s'hi dediquen dotze dels setze articles publicats.³⁰ La polèmica s'exposa en termes de reflexió històrica, recurrent a l'anàlisi comparativa de les diferents legislacions territorials vigents sobre el particular. La conclusió, diguem-ne, 'final' no podrà ser pas altra que la que el mateix autor intueix a l'article III, quan assenyala:

Miraríamos mucho sobre todo qué es lo que existe y qué es lo que se deroga: y si hallábamlos, como sucede, por ejemplo, en la legislación ó derecho consuetudinario catalán, una institución que tenga hondas raíces en el país, que espresa una manifestación local del derecho, y que debe ser por consiguiente algo moral, porque el tiempo traga la inmoralidad, la dejaríamos en pacífica posesión de sus dominios, aunque fuesen los principios que profesamos, opuestos á ella; esperando de este mismo tiempo que traga la inmoralidad, acercaría á nuestros principios la institución, si nuestros principios eran buenos, saludables, debían subsistir; dejaríamos que la libertad y el desarrollo de las costumbres viniera á darnos el triunfo, no quisiéramos arrancarlo como lo arrancan los revolucionarios á los que difícilmente se comprende, y llevando tal vez un fin moral, nunca lo ven realizado porque han de sembrar antes la inmoralidad en todas partes [...].³¹

Amb motiu dels articles que descriuen l'evolució històrica dels sistemes legítimis castellà i català, Reynals i Rabassa desconeix, sempre amb delicat to literari, les preteses bondats i virtuts de les regulacions que opten per la restricció de la llibertat de testar reconeixent una llegítima "llarga". La crítica, soterrada, sempre és present als seus escrits. Així, es recorda l'excessiva fragmentació del patrimoni familiar que comporta aquell règim; divisió forçosa incompatible amb la idea de continuïtat associada a la institució de l'hereu i, en qualsevol cas, antieconòmica. És, però, a l'article XV que s'analitza l'oportunitat del Projecte de 1851 anticipant els efectes que pot produir en el que l'autor anomena "ordre polític": entre d'altres, el desprestigi del treball, atès que la porció legítimària facilitarà, *per se*, la còmoda subsistència dels fills; la ruptura familiar, donat que l'excessiva distribució del patrimoni esquarterarà el negoci i la unitat familiars; l'augment del proletarisme i el foment del latifundisme; la unitat agrícola haurà d'ésser venuda als grans propietaris per poder satisfer les quotes legítimàries dels germans i l'hereu haurà d'anar a treballar a la ciutat; i, finalment, l'aparició d'una indústria efímera, perquè la divisió del patrimoni impedirà donar continuïtat als negocis engegats pel pare.

En qualsevol cas, més enllà de la lectura 'econòmica' que fa l'autor de l'article 642 del Projecte –que, d'altra banda, és una lectura d'"efectes futurs"–, Reynals adverteix, sobretot, de la manca de concurrència, a la Catalunya de mitjan segle XIX, dels pressupòsits necessaris per garantir la viabilitat d'una regulació aliena a la tradició jurídica del Principat. No es tracta tant d'"anticipar" el que pot com-

30. En concret, els articles IV, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV i XVI. Per la seva banda, l'article V tracta d'una qüestió fonamental del dret català en matèria successòria: la institució de l'hereu. Als articles I, II i III, l'autor ens exposa, amb clares i indubtades mostres d'adscripció a l'escola històrica del dret, els seus conceptes de dret i de codificació.

31. Article III, pàg. 4.046.

portar la pretesa imposició, sinó d'evidenciar que, "en temps present", no es donen les condicions perquè aquesta sigui possible, així:

Cuando ha pasado una revolución que ha confundido la provincia y la clase, que ha dado á las inteligencias un credo científico, como unos primeros principios sobre los cuales no se admite controversia, y cuando de los entendidos ha bajado este credo al pueblo, entonces tal vez la uniformidad de la legislación es la unidad nacional [...] Pero mientras tal fortuna ó desgracia no ha cabido á un país, y uno de los elementos de que se compone no ha venido á absorber los demás elementos, ó hablando el lenguaje más vulgar pero más inteligible [...] mientras el carácter de una ciudad o una provincia, no ha venido á ser el carácter de las demás cuyo conjunto forma la nación, la unidad nacional es la unidad de la creencia religiosa, la solidaridad de glorias históricas, de desgracias pasadas, de destinos futuros.³²

Els escrits de Reynals i Rabassa serviren de referència a molts d'altres que també decidiren posar la seva erudició, els coneixements i les bones paraules al servei de la reacció catalana contra la projectada derogació de les institucions pròpies. Aquest fet es fa del tot palès quan s'estudia de prop el treball de Joaquín Cadafalch i Buguñá, *¿Conviene uniformar la legislación de las diversas provincias de España sobre la sucesión hereditaria y los derechos del cónyuge sobreviviente?*³³ Si bé és del tot cert que en aquest treball es tracta, al marge del "dret de lligítima", d'altres qüestions successòries (formalitats testamentàries, capacitat de testar, els drets del cònjuge vidu...), hom pot apreciar que la "llibertat de testar" és la matèria que s'analitza amb més detall, amb encertades referències històriques, socials i morals i amb una línia d'argumentació que molt ens recorda els escrits de Reynals i Rabassa. De fet, els articles abans relacionats formaren part de la bibliografia consultada per l'autor de la memòria. Així, bé que no se'l cita mai pel seu nom, en el decurs de l'obra de Cadafalch i Buguñá es transcriuen literalment alguns passatges dels textos de Reynals i Rabassa que ens atrevim a identificar. En aquest sentit, a les pàgines 34 i 35 de la memòria es produeixen els paràgrafs 5è i 6è de l'article VII; a la pàgina 73 es transcriu part de l'article XI i a la pàgina 218 se'ns instrueix entorn dels anomenats "pobles de lleis" i "pobles de costums", dels quals ja teníem coneixement pel que Reynals i Rabassa ens deia al seu article II. En qualsevol cas, al marge de la incidència pràctica que tingueren els seus escrits en l'època de la seva publicació, el cert és que, pel seu caire i per la fermesa amb què es defensa el dret històric, a voltes s'ha parlat de Reynals i Rabassa com a clar exponent del "catalanisme jurídic".³⁴

32. Article XVI, pàg. 7.140.

33. Joaquín CADAFALCH I BUGUÑÁ, *¿Conviene uniformar la legislación de las diversas provincias de España sobre la sucesión hereditaria y los derechos del cónyuge sobreviviente?* («Memoria premiada por la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas en Junta Pública del día 12 de enero de 1862 con arreglo al concurso abierto el 5 de julio de 1859»), Madrid, 1862.

34. Així SALVADOR CODERCH, *La Compilación...*, pàg. 2. Vegeu la reproducció dels seus articles i la seva anàlisi a Lidia ARNAU I RAVENTÓS, «Estanislao Reynals i Rabassa: la reacció catalana al Projecte de Codi Civil de 1851», *Revista de Dret Històric Català*, 2003, 3.

Aquesta crida “antiuniformista” serà reconeguda i agraïda pels qui, al final del segle, veuran com revifa de nou l’afany codificador.³⁵

Les Exposicions a l’article 642 del Projecte de Codi Civil de 1851

En resposta a la reial ordre de 21 de juny de 1851, diferents organismes i agrupacions feren arribar al govern, en forma d’*Exposicions*, l’opinió que els mereixia el contingut del Projecte. En relació amb la qüestió legitimària, l’Arxiu de la Comissió General de Codificació ens faciliten l’estudi de diferents textos, que són: l’*Exposición de la Junta de Agricultura de Gerona*, de 21 d’abril de 1852;³⁶ l’*Exposición de la Comisión Directiva de la Asociación Agrícola del partido de Santa Coloma de Farners*, de 10 de maig de 1852; l’*Exposición de la Comisión Directiva de la Sociedad de Agricultura de la Comarca de Gerona*, de 20 de maig de 1852; l’*Exposición de la Comisión Directiva de la Asociación de Agricultura del Bajo Ter*, de 28 de maig; l’*Exposición de la Comisión Directiva de la Sociedad de Agricultura del Ampurdán*, de 30 de maig de 1852;³⁷ l’*Exposición de la Junta de Agricultura de Barcelona*, de 18 de maig de 1852;³⁸ l’*Exposición del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, de 27 de juny de 1852;³⁹ l’*Exposición de la Junta Agrícola de Tarragona*, de 7 de juliol de 1852;⁴⁰ l’*Exposición de la Sociedad Económica de Tarragona*, de 14 de juliol de 1852,⁴¹ i, finalment, l’*Exposición de varios ciudadanos catalanes a favor del proyecto*, tramès al govern l’1 de setembre de 1858.⁴²

Aquesta *Exposición de varios ciudadanos catalanes a favor del proyecto* assoleix un caire del tot oposat al discurs, diguem-ne, tradicional de crítica al contingut del Projecte. Els autors del text consideren que l’article 642 del Projecte posarà fi als abusos i les injustícies comeses per raó de la confluència de dos costums seguits a Catalunya al llarg dels segles: la institució hereditària i la llegítima curta. Així, essent el beneficiari de la primera el primogènit (“l’hereu” pròpiament dit), els germans es veuen en la injustificada necessitat de repartir-se només un quart de l’herència; altrament dit, el primer dels fills barons, simplement pel fet o el moment del seu naixement, rep la major part del patrimoni

35. Vegeu l’obra *Traducción catalana de Importants documents en favor de la conservació del Dret Civil vigent á Catalunya, que publica ab los productes d’una suscripció la Comissió al efecte nomenada per alguns miller de propietaris del principat*, Barcelona, Estampa Barcelonesa, 1886. En particular, hom pot consultar l’*Exposición que envían á las Cortes per impuls propi y per encàrrech de molts propietaris de Catalunya en suplica que-s conservi al principat son dret civil especial* D. Joseph A. Buxeres, D. Delfi Artós, D. Alvar Mª Camin, D. Emili Sicars, D. F^o Romani y Puigdengolas. *Advocats y propietarios*» (pàg. 25-26).

36. ACCC (Archivo de la Comisión General de Codificación Civil), lligall 13, carpeta 1, doc. 7.

37. Els textos tramesos per les diferents societats de la província de Girona es troben a ACCC, lligall 13, carpeta 1, doc. 9.

38. ACCC, lligall 13, carpeta 1, doc. 8.

39. ACCC, lligall 13, carpeta 1, doc. 10.

40. ACCC, lligall 13, carpeta 1, doc. 12.

41. ACCC, lligall 13, carpeta 1, doc. 13.

42. ACCC, lligall 13, carpeta 1, doc. 10.

hereditari, romanent la resta en una posició molt menys afavorida. El cert és, però, que l'argument no ens és del tot desconegut.⁴³

Llevat d'aquesta exposició, tots els textos comparteixen el mateix fil argumental: les negatives conseqüències que per a la unitat i l'economia familiars comportarà el sistema de llegítima llarga. Així, es reitera, en fixar-se en una porció equivalent a les tres quartes parts del cabal hereditari, la satisfacció dels hereus forçosos obligarà a dividir el patrimoni familiar,⁴⁴ fent impossible el desenvolupament del sector agrari i inviable la prosperitat de l'industrial. Fora d'això, es creu que la restricció del poder de disposició del causant a una quarta part del patrimoni privarà el pare d'un dels principals mecanismes de control dels seus fills.⁴⁵ En la mateixa línia, es consideren no acreditades les preteses mancances del sistema legitimari català: la desconfiança davant de possibles disposicions de l'herència a favor d'estranyos i en detriment dels propis fills s'entén injustificada, atès que, a la pràctica, l'herència reverteix en la majoria de supòsits en benefici dels mateixos descendents.⁴⁶ En fi, s'anticipa que la projectada derogació del sistema successori català es traduirà en una desestabilització, no sols econòmica, sinó també moral i familiar.⁴⁷

43. S'havien manifestat en contra de la primogenitura: Francesc Rocafort i Sorts a l'*Exposición* que dirigeix als «Señores Secretarios de las Cortes» el 21 d'abril de 1821 (ACCC, lligall 1, carpeta 4: «*Escritos de particulares solicitando reformas parciales a la Legislación civil*»). L'autora d'aquest treball agraeix molt sincerament al professor Esteve Bosch Capdevila la seva gentilesa en facilitar-nos el text de l'*Exposición*. En el mateix sentit, els autors al·ludeixen al text, encara no localitzat, d'Andrés GUIAMET, *No más hereus ni puvillas* (vegeu Bartolomé CLAVERO, «Formación doctrinal contemporánea del derecho catalán de sucesiones. La primogenitura de la libertad», dins *III Jornades de Dret Català a Tossa. La Reforma de la Compilació: el sistema successori. Tossa de Mar, 26 a 29 de setembre de 1984*, Barcelona, Càtedra de Dret civil Català, Universitat de Barcelona, pàg. 13, n. 17). Es manifesta també en contra de la institució de l'hereu al primogènit Francesc de Paula VIDAL, *Las legítimas de Cataluña. Memoria presentada al Gobierno de S. M. contra la costumbre catalana relativa á las sucesiones testamentarias*, Barcelona, Plus Ultra, 1855. I també Francesc POU, «Sucesión forzosa», *Revista General de Legislación y Jurisprudencia*, XIII, pàg. 57 i seg. i 195 i seg., i XIV, pàg. 154 i seg. En aquesta tasca d'identificació de veus contràries al sistema tradicional català, també esdevé particularment interessant l'*Exposición* que es comenta. Així, a la pàg. 11, es fa una relació d'aquest sector doctrinal: «En efecto el eminente y público escrito D. José de Mas Estañol en varios artículos publicados en los periódicos de esta capital, el de igual clase D. Francisco de Paula Vidal en su memoria titulada *Las legítimas de Cataluña*, el doctor en Medicina y Cirujía D. Andrés Guiamet en su memoria *No más hereus ni puvillas*, el distinguido y jurídico escritor D. Francisco de Pou en su luminosa memoria sobre la materia que nos ocupa, y otros cuyos nombres sentimos no recordar en este momento, han demostrado las grandes ventajas que reportaría Cataluña de la nueva ley de sucesión forzosa, combatiendo brillantemente los ataques que á la misma se han dirigido».

44. *Exposición de la Junta de Agricultura de Gerona*, pàg. 3; *Exposición de la Junta de Agricultura de Barcelona*, pàg. 12; *Exposición del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, pàg. 3.

45. *Exposición de la Junta de Agricultura de Barcelona*, pàg. 11; *Exposición del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, pàg. 6 i 8.

46. *Exposición de la Junta de Agricultura de Barcelona*, pàg. 11.

47. pàg. 9.

Una crida cap al reconeixement

Com és sabut, el Projecte de Codi Civil de 1851 no arribà mai a convertir-se en llei. Ben segur que els motius del seu fracàs no es poden reconduir, de forma exclusiva i excloent, a les reaccions contràries a la promulgació del text que protagonitzaren sectors rellevants de la societat catalana de l'època. Nogensmenys, de la mà de les tres institucions amenaçades pel text moderat, s'esbossa un escenari de lluita i reivindicació de la pròpia identitat –en concret, de la pròpia tradició jurídica– que, creiem, encara no ha rebut el reconeixement merescut.